

INSTITUTIONUM MEDI- CINÆ RATIONALIS

LIBER III.

Sive

SEMIOTICA.

CAPUT I.

De

Signis in genere.

§. 1.

DOctrina de *signis*, si quæ alia, digna profectò ut tyronibus commenderetur, cum totâ die videamus, quàm enormes ob neglectam diagnosis committantur in praxi errores, & quàm facile Medicus ex ignorantia signorum prognosticorum existimationis suæ incurrere possit discrimen. Multi enim sunt, qui vocati ad ægrotum, morbum vel planè non agnoscunt, vel alium à verò longè diversum sibi fingunt, & circa individuum vagum fluctuantes quasi per saltus ex quatuor mundi angulis remedia sibi invicem contrariantia accersunt. Quapropter, ut hos evitemus scopulos, necesse erit ad apparentias, res sensibiles, sive quæ in sensus incurrunt, attendere, missis his quæ alii de signis diagnosticis status naturalis hic tradere solent, cum vel in vulgus nota sint, vel scopum futuri practici non attingant.

§. 2. Eandem merentur censuram signa *Temperamentorum*, tum totius, tum unius cujuslibet partis in specie; si enim pars aliqua solida præ alia calidior aut frigidior appareat, nequaquam existimandum est, eam peculiarem & nescio quam possidere qualitatem, utpote quæ omnes ex se & sua natura sunt frigidæ, & pari in qualitatum choro ambulat passu, omnemque suum calorem, qualis qualis etiam ille fuerit, habent à fluidis: sed causa vel in textura à causâ externâ frigore v. g. aut percussione vel casu inductâ mutatione; vel in fluidorum, partem illam transeuntium, visciditate, vel præcipitatione quâdam, à privato fermento facta, consistet, ob quam pars una alterâ calidior censetur: quia videlicet humores non pari alacritate utramque alluunt. Quo ipso fama decantatæ antipraxiæ viscerum servari, & ventriculus ipso hepate subinde frigidior hoc illo calidus, vocari potest; si nem-

nempe ventriculus quo ad tubulos & poros magis quam hepar fuerit obstructus, & fluida, introrsum & extrorsum tendentia, difficilius transierit, à quorum motu omnis horum viscerum dependet calor.

§. 3. Sunt autem status præternaturalis *Signa*, vel *diagnostica*, vel *prognostica*, *Signa diagnostica* morbi causam ejusque indolem cæteraque attributa & partem affectam revelant. Nempe attendimus ad phænomena, (cum morborum semina saltem intelligibilia sint) illa per suas causas ex nostris principiis explicamus, & ex illorum congerie tandem ipsam cognoscimus affectum, eumque cum suis causis in apicem deducimus, quo ipso etiam ad abditos morbos eorundemque reconditas causas laxaturianua, pari

ferè felicitate, quâ *Cartesius* stupendos magnetis explicuit effectus, recensendo prius omnes ejus proprietates, deinde illarum causas introducens nihilque admittens quod non clarè & distinctè percipi possit. Et sic demùm naturam Magnetis funditus exhaustit.

§. 4. Desumuntur autem signa *diagnostica* ex pulsu, urina, actionibus læsis tam vitalibus quàm animalibus, victus ratione, vitæ genere, sexu, juvenibus & nocentibus, nec non communiter vagantibus malis.

§. 4. *Signa prognostica*, morbi eventum, humoris morbifici cruditatè vel coctionem, omnesque tempestates indicantia, itidem ex pulsu, urina, respiratione, habitu corporis, linguâ, oculis & per verso spirituum animalium motu leguntur,

CAPUT II.

De

Signis in specie quæ ex urina desumuntur.

§. 1.

PRæclarè scripsit *Helmontius*, *urinam esse vel porus vel sanguinis*. Cujus vestigiis inhaerentes dicimus *urinam* non malè sudorem ventriculi cæterorumque abdominis viscerum vocari, cum non solum sanguinis sit excrementum, sed etiam ex vaporibus sive sudoribus partium solidarum, qui per poros introrsum spectantes ipsam vesicam urinariam ingrediuntur, componatur. Hinc facilè dari potest ratio, quare potatores urinam solito citius reddant, cum tamen impossibile sit, ut potulenta tam brevi temporis spatio

ingentem tot regionum tractum peregrare potuerint, quippe potulenta ita sub vaporis formâ quâ datâ viâ hinc inde oberrant, & vesicam ingressa urinam limpida omnis odoris & saporis expertem componunt, quæ ab altera, quæ sanguinis dicitur, in eo differt, quod in ea plus acidi, sulphuris & salis, in hac verò plus phlegmatis reperiatur.

§. 2. Est autem *urina* liquor quidam ex varii generis particulis compositus, acidis nempe, alcalicis, pinguibus, aëquis, terrestribus, chylosis aliisque, aureo

G

colo-

colore præditus, & cribrationis in renibus ope, nec non vaporum vesicam intrantium condensatione, generatus.

§. 3. *Sedimentum* illud, quod urinae naturaliter inest est portio chyli, quæ tum per angustos canaliculos renum lanæ instar peccitur, floccorum induit figuram, atque pro situs, quem tenet, varietate, nunc hypostasis, nunc Enæorema, nunc nubecula appellatur. Si enim fundum occupaverit, erit hypostasis; sin mediæ innatet regioni, dicitur enæorema: quod si in moleculas discerptum in superiori regione fluctuet, nubecula appellabitur.

§. 4. Consideramus autem in *urina* consistentiam, quantitatem, colorem, odorem, & ipsa contenta, atque ex his demum collectivè sumtis iudicium ferimus.

§. 5. *Urina* quæ crassa spissa aut viscida est, intemperiem sanguinis viscidam & acidam indicat, & cacochymiz est signum.

§. 6. *Urina* quæ turbida mingitur & confusa manet, innuit copiam particulatum terrestrium lymphæ crassitiem, malam digestionem in intestinis, spirituum & ætheris consueti inopiam, salium volatilium depressionem, hinc in febribus semper periculum portendit. Quod si clarescat, & humores fundum petant melioris erit notæ.

§. 7. *Urina* tenuis & aquosa obstructions & secretionis defectus, tum in primis viis, tum in partibus glandulosis & arteriarum extremitatibus aliisque canaliculis prodit, unde ex tali urina lienis, renum, uteri, hepatis, aliarumque partium obstructions & infarctus augurare possumus.

§. 8. *Urina* altero tanto copiosior, &

quæ potus quantitatem longe excedit, certos nos reddit, cutis meatus & canaliculos excretorios esse obstructos, vesicæ autem poros valde patulos. Vel signum perhibet novæ inundationis, dum Serum antea in viscere, vel parte muscosa restagnans, perturbatis aggeribus, sanguini demum confunditur & ad renes amandatur. In ejusmodi casibus alvus ut plurimum est adstricta, sitis urget, & appetitus languet. Sin parcius reddatur, renes erunt obstructi, vel serum aliò transferetur aut effundetur hinc rectè dicitur, quod sputatores, sudatores, & lactantes pauciorum reddant urinam.

§. 9. *Color urinae* qualiscunque illæ fuerit est à salibus varii generis, cum oleosis partibus aliisque contentis artius combinatis, prout enim hæc radios luminates secundum lineas rectas vel rectis æquipollentes plus minus admittunt, ita quoque eorundem egressum mille modis variare possunt. Itaque quod magis *urina* tincta & intenso colore saturata erit, eò magis participabit de salibus. Sin pallida fuerit & aquosa, index erit (cæteris tamen paribus) morbi chronici, & defectum salis volatilium & particularum ramolarum indicabit.

§. 10. Difficile sanè est *urinam* potatorum, omnis saporis & odoris expertem; ab *urinis*, cachexiâ, calculo renum, aut mensium obstructione laborantium, discernere. Quas tamen nebulas discutere possumus, si *urinam* coquamus super ignem, vel alcali aliquo præcipitemus, sic enim hæc mutabit faciem, dum altera & coctionem & præcipitationem sine insigni ferat alteratione.

§. 11. *Urina*

§. 11. *Urina rubicunda, incense saturata & flammaea*, magnam humorum agitationem, mixturæ sanguinis turbationem, & peregrini ætheris vehementem insultum indicat. *Subrubra & crassa* scorbuti, phthiæ, & morborum ab acido oriundorum præbebit indicia, præsertim si simul valde spumosa fuerit.

§. 12. *Ex urina virescente* colicam, cardialgiam, alvi obstructionem, & morbos ex acido aultero oriundos, conjecturamus.

§. 13. *Urina flavescens confusa & turbida*, vel *juventorum urina similis*, vertiginem prodiit & affectus hystericos. In febris inflammatoriâ urina confusa & flavescens instar vitelli conquassati prænuucia fuit mortis.

§. 14. *Urina livida & crassa* in acutis pessima, Extra febres autem affectus spleneticos & succi pancreatici vitium indigitat.

§. 15. *Urina nigra* est ab humoribus austeris, salibus fixis, terrestribus & viscidis particulis conjunctis, atque sub tale colore sæpius à nephriticis & scorbuticis redditur. An vero talis in sanguinis necrosi & extremâ turbationis mixtione unquam vasa fuerit, & pestis, vel instantis mortis, in dubitatus sit testis, ego quidem nescio, qui nunquam talem vel in peste laborantibus vel in moribundis, observavi: Neque etiam solidam video rationem, quare urina ubi jam omnia quasi polyposè concretescunt, vel cadaveris induunt formam, aut jam putrescere incipiunt, nigri debeat esse coloris, cum sæpius etiam post mortem in vesicâ contenta alius coloris reperiat.

§. 16. *Urina foetida exulcerationis in*

renibus, vesica, vel meatu urinario, est indicium; sæpius de potentiori in ipsa urina fermentatione testatur, quæ facit, ut ligata talia sui juris fiant, & quæ data viâ velantur ab æthere in aera. Quod si odoris expertus sit, erit illud à defectu salium & olei, quæ vel non transmittuntur: vel transmissa ab aliis particulis viscidis & terrestribus subjugantur.

§. 17. In *sedimento cæterisque contentis* consideramus materiam, consistentiâ colorem, cæterasque qualitates. *Arenosum album sabulo albicanti haud absumibile* mensuram obstructionem & lienis oppilationem revelat. Si *album* sed viscosum fuerit *coagulum* vitiosæ chylicationis & digestionis erit argumentum. *Rubrum farinacium* scorbuti, intemperiei lymphæ & sanguinis acidæ, erit testis.

§. 18. *Arenula rubra acuta & micantes*, quæ urinæ innatant, aut à chylosa sedimento colliguntur, hypochondriacam, acrem sanguinis & succi nutriticii intemperiem, anæmiâ, & si urina simul valde tineta fuerit, hæcticam indigitant. *Rubra sed solida*, quæ in vasis fundo conspiciuntur, de nephritide & calculo renium testantur.

§. 19. *Sedimentum discerptum, & floccorum instar* per ambitum liquoris dispersum prodiit catarrhos & morbos ex lymphæ vitio oriundos. *Crassum & conglomeratum* dicitur pus. *Crassum quidem sed filamentum* gonorrhæam & in mulieribus fluorem album indicat.

§. 20. *Urina spumosa, & quæ bullas diutius persistentes* habet certos nos redit de morbis pectoris vel capitis, & flatuum copiam innuit.

§. 21. Verùm cum hæc generaliora sint, nunquam illis solis fidendum, si quidem verax prognostes esse velis. Sin Agyrtarum more plus quæstum facias, quam ipsam veritatem, nihil amplius quidem requiritur, quàm ut multa gattias, & quadrata rotundis milceas, nemo enim erit, qui ad contradictoria & figmenta at-

tenderit; sufficit si semel verum dixeris: sic enim more diaboli unicâ veritate mille vendes mandacia. Placet nobis iudicium **CELEBERRIMI WEDELI**. *Urina, inquit, insidius valetudinis incerpres est, & præstat ex ea iudicare, interrogando, quam decidendo, ad luctum quam dominotâ quam ignotâ.*

CAPUT III.

De

Signis quæ ex pulsu desumuntur.

§. I.

QUAMVIS autem ex urina statum sanguinis & lymphæ, & cuius generis: salia in illis prædominium obtineant, in genere quidem cognoscamus, certiora tamen & specialiora indicia desumimus *ex pulsu sive motu Cordis*, qui non solum sanguinis consistentiam & mixtionem secundum singulas partes nobis revelat: sed etiam de spirituum animalium vigore, vel imbecillitate, ordine, vel *microsiâ* & Consequenter de tota œconomia animalis, testatur.

§. 2. In eo autem peccant Medici, quod in cordis motibus observandis non sat temporis impendant, sed post unum vel alterum ictum manum statim renoveant, adeoque sic sæpissimè decipiuntur, putantes totam massam sanguineam cum tribus vel quatuor ejus guttulis, quarum consistentiam & mixtionem in uno vel altero pulsu explorant, pari ambulare passu; cum plerumque fieri soleat, ut particulæ à tergo sequentes aliter mixtæ, aliisque sint consistentiæ. Accedit etiam hoc, quod peregrina fermenta, è tubulis

partium solidarum subinde excurantur & sanguini Confundantur, in quo statu sanguis tam diu bonus esse potest, donec heterogeneæ illæ particulæ, à sanguinis prioris motu & mixtione abluentes, eorū ingredientur, & in pulsu tam celeritate tum frequentia notabilem inferant mutationem. Non mirandum ergò quod *Sinenses* in pulsibus explorandis nobis sint feliciores, utpote qui integram ferè horam huic negotio impendunt, quo tempore tota massa sanguinea cordis thalamos peragravit, unde etiam de tota massa sanguinea æquius iudicium ferre possunt.

§. 3. *Pulsuum differentia in eo consistunt, quod pulsus sit vel magnus & vehemens; vel parvus & debilis*: Deinde quod sit vel *Celer* vel *tardus*. Tertio quod sit vel *frequens* vel *rarus*. Et quarto quod sit vel *æqualis* vel *inaequalis*, sub quo *Myurum*, *vermiculantem formicantem* & *intermittentem* comprehendimus.

§. 4. *Pul-*

§. 4. *Pulsus magnus & vehemens* indicat sanguinis guttulas ita esse dispositas, ut promptè rarefcaat & quod multas particulas volatiles & fermentescibiles in se contineant: hinc talis pulsus nunquam periculum portendit.

§. 5. *Pulsus est parvus & debilis*, quando guttulæ sanguinis ad fermentationem ineptæ sunt, id quod ob particularum terrestritatem & crassitiem fieri potest, unde languentem, vel minus potentem fermentationem & spirituum defectum, nec non humoris acido-austeri & salinis fixi abundantiam indicat.

§. 6. *Pulsus celer* respicit tempus illud, quod rarefactioni impenditur, unde scire possumus, an guttulæ cordi illabentes promptè attenuentur, ipseque sanguis fermentescibilis sit.

§. 7. *Pulsus tardus* fit ob sanguinis visciditatem, vel etiam ob spirituum inopiam, hinc vel debilis vel magnus esse poterit: destilis ubi vires sunt attritæ & spiritus dissipati: Magnus: ubi sanguis viscidus quidem, sed plures oleosus & fermentescibiles particulas adhuc in se continet.

§. 8. *Pulsus frequens vel rarus* dicitur, si ad illud intervallum attendamus, quò alia guttula vel portiuncula à sanguine refluxo discessit. Si enim partes undæ instar se invicem sequuntur, pulsus dicitur frequens, qui respectu ipsius rarefactionis in corde simul debilis, parvus, & tardus esse potest. Sin verò particulæ, quæ cor ingredi debent, rarius à se invicem dividantur, pulsus vocatur rarus; qui tum magnus, tum parvus: tum celer, tum tardus esse potest.

§. 9. *Pulsus aequalis* de æquali sanguinis consistentia perhibet testimonium. *Inaqualis* autem intemperiem & turbatam fluidorum mixtionem indicat. Omnium pessimi sunt *myurus*, *vermiculans*, *tremulus* & *formicans*, quales in moribundis observantur. *Intermittens* non semper malus est, quippe fieri potest, ut quid viscosi, vel fixi terrestris & ad fermentationem minus apti, subinde cordis venriculos ingrediantur, quo tempore pulsus per unum vel alterum momentum intermitteret, inde hypochondriaci & scorbutici talem quandoq; habere solent.

C A P U T IV.

Continens Signa, quæ Pletoram, Cacoehymiam, turbatam Sanguinis mixtionem, & Cruditatem tum acidam tum nidorosam indicant.

§. I.

Pletora facillè cognoscitur ex carneso corporis habitu, vasorum sanguiferorum distensione & amplitudine, lactis five chyli in sanguine turgescencia, spontanea artuum lassitudine, qui à copia suc-

corum gravantur, Præcessit victus laudabilior & copiosior, usus cerevisiæ pinguis, bene coctæ & per fermentationem depurata, & quod caput rei est otium, quies, mens læta, mens hilaris,

G 3.

§. 2. Ca-

§. 2. *Cacochymiam pituiosam* indicant pulsus tardior, urina pallida, habitus corporis mollis, vasa minus distenta, pili albicantes, somnolentia, defluxiones, sensuum internorum hebetudo. Quod si pituita fuerit salsa, sive si lymphæ actis peccaverit, sapor saluus erit in ore, dolor ibi, ubi defluxio vel restagnatio.

§. 3. *Cacochymiam biliosam* prodit fervor, actimonia, sitis, pulsus celer, urina valde tinctora & salibus saturata. Tales non bene ferunt jejunium, & ad diarrhæam sunt proclives.

§. 4. *Cacochymiam Melancholicam* pulsus parvi & rari indicant, nisi fortè quædam guttulæ sanguinis cor ingrediuntur, quæ ætheri faciliè quidem cedant, sed ob visciditatem salia rarefacta, vel fermentata, illibenter dimittant, unde pulsus magni erunt & vehementes. Sin verò sanguis ille cacochymicus scateat salibus acidis, fixis, & corrosivis, hæcque in partes solidas deponantur, varii generis dolores, pruritus, exulcerationes, tumores cancrosi, & tubercula, nec non impuritates cutaneæ exoriuntur; quam intemperiem atræ bili si ve humoribus adultis, hoc est, particulis lymphæ & sanguinis terrestribus, multo sale acido corrosivo gravidis, acceptum ferunt.

§. 5. *Sanguinis mixtionis turbationem* colligimus ex rigore, calore, inquietudine, urina flammea, siccitate, pulsu frequenti, vitium prostratione, quæ quò citius dispereunt, eò majorem indicant malignitatem, sive eò magis sanguis turbatus erit in sua mixtione. Quod si dramata illa

veneno vel epoto vel afflato ludantur, appetitus statim erit defectus, cum cardialgia, nausea, vomitu, alvi fluxu, faucium ardore, abdominis intumescencia, sopore, delitio, tremore, & cadaveroso faciei colore,

§. 6. In *cruditate acida* ventriculus plerumque plus appetit quam concoquit; vel si appetitus langueat, tamen intet comedendum reviviscet, quod tunc viscositas acidum compede tenens, paululum diluatur. Post sumtum cibum tumet ventriculus, ad sunt phlogoses & subitanæ effervescentiæ, alvus est adstricta, murmura & rugitus audiuntur. In *cruditate autem nidorosa* nausea adest cum sapore in ore tetrido, languet appetitus, adest sitis cum diarrhæa, in quâ non ipsa alimenta nondum digesta, sed liquamen tetridum, ferosum, & biliosum, excernitur.

§. 7. Tandem quò morbi genus & magnitudinem, nec non ipsam partem affectam in specie, concernit, attendendum erit ad *apparentias*, quæ quemlibet morbum in specie comitari solent; nec non ad ipsas *causas morbificas* de quarum signis in præcedentibus egimus, sic enim genus morbi faciliè cognoscet. Ipsam autem magnitudinem ex *Symptomatum vehementia*, & *partie affectæ prerogativa* colliges. Quod si læsam functionem, situm doloris, ejusque proprietatem, ipsaque excreta sub accuratius examen vocaveris, habebis itidem fidum *partis læsæ* signum diagnosticum.

CAPUT

CAPUT V.

De

Signis Prognosticis generalibus.

§. I.

Premitti hic debent signa *cruditatis & coctionis*, quæ basis sunt & fundamentum omnis Prognoseos. Desumuntur autem 1. ex *urina*, quæ sanguinis & lymphæ constitutionis, nec non modis excretionis & gradus fermentationis est nuncia, de qua supra fufius egimus. 2. Ab *alvi excrementis*, quæ non solum de chylificatione & digestionem in primis viis verùm etiam de ipso sanguine lympham ad glandulas intestinales, tum majores, tum minores transmittente testantur. 3. A *sputo & saliva*, quæ index etiam est dispositionis, sanguinis, & lymphæ, in pulmonibus & glandulis tracheæ collectæ.

§. 2. *Signa Mortis & salutis* petuntur à *respiratione*, quæ quò hberior, eò melior. A *decubitu*, qui quò minus à consueto recessit, eo majorem spem de salute recuperanda facit. A *pulsu*, de quo supra. A *sudoribus*, qui si largius cum *pulsu* magno profuxerint, boni judicantur. A *morbi tolerantia*, quam ex quiete vel inquietudine facile cognoscimus. A *facie & oculis*.

§. 3. *Signa Critica*, sive quæ *subitam aliquam mutationem, & insolitam in fluidis turbationem*, indicant, sunt insolitæ apparentiæ, in partibus, actionibus vitalibus & animalibus, nec non excretionibus, dicatis, observabiles, cum sym-

ptomatum citra causam aliquam manifestam ingravescentia.

§. 4. *Signa Morborum tempora* indicantia desumuntur in genere 1. ex *indole & natura ipsius morbi*: sic quò profundius sanguis turbatus fuerit in sua mixtione, eò brevior futurus erit morbus. Et quò majora derit humorum fermentatio & confusio, eò velociùs tendet morbus ad statum. 2. A *sanguinis constitutione*, qui quò magis activis & fermentescibilibus gaudet particulis, atque fortiori moveatur æthere, eò brevior erit morbus. Sin verò ad visciditatem, & frigidam intemperiem inclinaverit, diuturnioribus torquetur morbis. 3. *Ab anni tempore*. Sic morbi æstivi breviores sunt hyemalibus, quò in illis copiosior æther sanguinem perfluat, & fluida fortius & potentius premanter in illis, quam in his. 4. *A regionibus*: hinc in Calidioribus morbi sunt breviores, longiores in frigidioribus. 5. *A Victu antecedente*: Victus calidior sanguinem & lympham reddit fluidiorem: Victus frigidior obstructionis & visciditatis author est, sicque longiores efficit morbos. 6. *A Virtute*. Quò consuetus æther potentior, eò magis resistet ætheri insueto. Sin autem insolitus potentior fuerit, brevi consuetus dabit manus. Hinc facile explicari potest, quomodo virtus fortis in morbo non lethali morbum brevem, debilis longiorem significat.

gnificet; Et quare in morbo lethali virtus fortis morbum longiorem, debilis brevior faciat. 7. *A paroxysmorum accessionibus, anticipatione vel post positione.* Paroxysmi statuta tempora servantes morborum longum aperiunt. Si posterior anticipet, sed priori brevior sit, bonum est: sin longior sit priori, morbi longitudinem portendit. Iterum: Si posterior paroxysmus posticipet & tardius revertatur priori autem brevior & mitior sit bonum est: sin longior fuerit, index est

diuturnitatis morbi, quia humores magis viscidos & terre vires factos esse indicat. 8. *A Symptomatum.* Si graviora fuerint, morbum quidem brevem sed ancipitem indicant. Si mitiora una cum signis coctinis apparuerint, morbum imminui significat. 9. *A cruditate & coctione.* Cum enim fluida medici debemus juxta SENIS effatum palam fit, quod quod citius signa coctionis appareant, eo brevior futurus sit morbus.

CAPUT VI.

De

Signis Prognosticis specialibus.

§. 1.

Quamvis eventum morbi tam excolatione symptomatum cum viribus ægri, quam ex juvenilibus & nocentibus, & ex ipsius morbi idea, in genere quidem divinare possimus: majorem tamen certitudinem haurimus à LÆSIS ACTIONIBUS, AB EXCRETIS ET RETENTIS à QUALITATIBUS MUTATIS, quæ omnia ordine recensebimus.

§. 2. Omne delirium malum quidem est, sed non æquè periculosum. Nam si fuerit leve, non continuum, & cum respiratione libera (quæ in acutis potissimum consideranda) tutius erit: Sin reliqua symptomata fuerint graviora, si respirandi difficultas, convulsiones & alia ad fuerint, magnum portendet periculum.

§. 3. In quovis morbo animo bene valere, ac rebus convenienter datis gaudere bonum. Contrarium verò malum.

2. aph. 33. In his enim morbis, in quibus cerebrum afficitur, ratiocinari, imaginari, reminisci, sine ulla verborum absurditate, sine indecorâ corporis compositione, sine morum dissimilitudine, & præsentis laboris indolentiâ, suo fungi officio; alimenta assumere, fœces excernere, omniaque illa, quæ ad œconomiam animalis integritatem conservandam spectant, ex voto peragere, bonum est.

§. 4. Desipientia quæ circa necessaria sunt, pessimæ sunt. Hippocrat.

§. 5. Desipientia cum difficultate spirandi, sudore, oculorum rubedine, & motibus tremulis artuum, mala. Hippocrat.

§. 6. Desipientia quæ jam admodum fractis & debilitatis viribus succedunt, pessimæ sunt Hippocrat.

§. 7. Oblivio subito exorta, mala est. Oblivio post epilepsiam vel apoplexiam, pessima.

§. 8.

§. 8. *Somnus* in morbo laborem afferens, malus est. *Hippocrat.* Dicitur autem laborem adferre, qui interruptus & turbulentus, cum terroribus & corporis jactatione; quando æger post somnum deliranti similis, vel de maxima lassitudine & vitium prostratione conqueritur.

§. 9. *Exitiosum* est, ubi ægrotus ore hiante assidue dormit, *Hippocrat.*

§. 10. *Sopor* in principio morbi malus est: indicat enim malignitatem, hoc est, profundam sanguinis mixtionis turbationem: unde cerebri tubuli, & plexus choroidei pori, obstruuntur, ipsique spiritus animales parcius generantur. Malus quoque est in statu morbi, & spirituum defectum prænuñciat.

§. 11. *Somnus* multus in acutis convulsiones minatur. *Hippocrat.*

§. 12. *Vigilie* in acutis, exceptis iis, quæ instantem mutationem criticam comitantur, (nam quibus crisis fit, nox quæ accessionem præcedit gravis) malæ sunt.

§. 13. In his qui propter imbecillitatem non vident, nec audiunt, aut quibus labrum, oculus, aut nasus pervertitur, mors denunciatur. *Hippocrat.*

§. 14. *Surditas*, quæ in acutis criticè fit, bona est. Mala est, quæ per intervalla in acutis observatur, & quæ citra crisis evenit.

§. 15. *Sonitus* & *tinnitus* aurium in puerpitis pessimi.

§. 16. Qui citra febrem *aurium tinnitibus*, *capitis doloribus* aut *tenebrosâ vertigine*, & *vocis tarditate*, *manuumq; stupore* tentantur, in iis aut siderationem, aut motbum comitalem, aut etiam oblivionem sperare oportet. *Hippocrat.*

§. 17. *Dolorem* in aliqua parte non sentite, malum est. *Hippocrat.*

§. 18. *Dolor* diutius durans in parte aliqua, abscessum prænuñciat.

§. 19. In febribus circa *Ventriculum* vehementis æstus & cordis motus malum. *Hippocrat.*

§. 20. Omnis subita, etiam quæ ad melius apparet mutatio est periculi plena.

§. 21. *Lassitudo* citra causam manifestam prodromus est febris. In acutis periculum minatur. Si corpus omne grave est, & manus ac pedes, periculosum est. *Hippocrat.*

§. 22. *Convulsio* nunquam caret periculo. Quæ plures partes, & imprimis cerebro viciniores occupat quæque respirationem difficilem reddit & interruptam majori cum periculo est.

§. 23. *Spasmus* à vulnere, ileo, hæmorrhagiâ, pessimæ est notæ.

§. 24. *Convulsio* quæ pueris & mulieribus extrapuerperium accidit, plus sæpius terroris habet quam periculi. Unde *Hippocrates*, quamvis eam in febre lethalem pronuncia verit, tamen in pueris id fallere confessus est.

§. 25. *Singultus* in acutis pessimus.

§. 26. *Tremor* in acutis malus.

§. 27. *Horror* in acutis malus.

§. 28. Rigores, post quos corpus non incalefcit, exitiosi sunt in acutis. Si alternent cum calore monstri quid alunt, & malignitatem indicant.

§. 29. Malum est, *supinum* jacere, *cruribus erectis* vel vehementer contractis. Pessimum verò est ad pedes delabi, nullamque *decubitus formam* servare. *Hippocrat.*

§. 30. Omnis *insuetus* vel *indecorus decubitus* exitium in acutis portendit.

H

§. 31.

§. 31. *Anxietas* in acutis, mala. Malum est, si æger locum ac decubitium assidue mutet.

§. 32. *Aphonia* ex læsione cerebri pessima. Hippocrat.

§. 33. *Vox tremula* vel *clangosa* perniciosa.

§. 34. Qui sæpè & vehementer sine causa manifesta animo linguuntur, ii de repente moriuntur. Hippocrat.

§. 35. *Lypothimia* in malignis summum portendit periculum.

§. 36. Notanda hic veniunt aurea Hippocratis verba: *Respiratio libera*, inquit, in omni morbo, qui cum febre acuta infestat, magnam habet ad salutem vim. Hæc enim omne ferè in Prognosi fert punctum. Magna & tarda delirium & convulsionem indicat. Magna exspiratio, & parva inspiratio, & contra, pepericuli plenæ sunt. Parva & obscura semper mala. Hippocrat.

§. 37. Signa illa prognostica, quæ à sanguine per Venæ Sectionem extracto

desumuntur, infida quidem vel propterea censentur, quod sanguis eo ipso momento, quo aeri exponitur, in textura sua mutetur, aliamque à priori diversam induat faciem; juvabit tamen & illum ad iudicii examen exigere. Si enim *Sanguis* sit torridus, malum est. Si in febribus non sit *fibrosus* magnam secessionem partium à se invicem indicat. Si *purulentus* sit & ad coagulum pronus, turbamam mixtionem & lymphæ acorem innuit.

§. 38. *Cibi fastidium* in morbo diuturno malum: ut & in longis dysenteris cum febre. Hippocrat. Si *appetitus* languet ob fermenti visciditatem, quale quid læpius in intermittentibus observatur caret periculo; si *fastidium ciborum* ex defectu lymphæ gastricæ oriatur, magnam sanguinis in mixtione turbationem indicat, & periculum portendit.

§. 39. Si post febres inappetentia maneat, recidivæ metus est.

§. 40. *Sitire*, cum non sitire, & non sitire, cum sitire debeas, malum est.

CAPUT VII.

De

Signis prognosticis, ab Excretis & retentis sumendis.

§. 1.

A Quosæ dejectiones malæ sunt in febribus & in morbis infantum.

§. 2. Omnis copiosa dejectio in morbis pectoris mala est.

§. 3. Dejectiones cruenta in variolis aliisque acutis periculosissimæ sunt.

§. 4. Malum est, si sanguis splendens per secessum rejiciatur.

§. 5. Dejectiones virides aruginosæ, lividæ & versicolores exitiosæ sunt.

§. 6. Uno die fluere alvum sæpè pro vale tudine est, atque etiam pluribus si absit febris, & intra septimum diem conquiescat.

§. 7. Vomitus in acutis augures sunt periculi, Malæ quoque sunt vomitiones sincera,

fucra, virides, nigra, livida, rubra varicoloris in acutis.

§. 8. *Fæces Vomere in ileoethale est, Hippocrat.*

§. 9. *Vomitus in Vulneribus semper malifunt.*

§. 10. *Qualiscunque sit Sudor, si ægrum non juvat inutilis est. Hippocrat.*

§. 11. *Copiosus sudor cum repentina virium prostratione in principio variolarum lethalis est. Fætidus in febricastreus nuper lethalis fuit in Studiofo.*

§. 12. *Omnis sudor particularis symptomaticus est.*

§. 13. *Sudores nocturni post cœnam largiorem boni sunt.*

§. 14. *Sputatoribus auxilio sunt sudores in somno. Hippocrat.*

§. 15. *In forti apoplexiâ cum magna spirandi difficultate sudor tubortus lethalis. Hippocrat.*

§. 16. *Largior mictio in acutis mala. In intermittentibus Hæcticæ est prodromus.*

§. 17. *Hæmorrhagia in acutis, quæ larga quidem, non tamen nimia, & quæ cum symptomatum mitigatione fit, at-*

que ægrotantis constitutioni & morbi indoli respondet, bona est,

§. 18. *Sullicidium narium malum est.*

§. 19. *Si menses extra ordinem in acutis fluant, magnum portendunt periculum. Imò si consueto etiam tempore erumpant ominosi sunt, in his enim regionibus rarius fluunt criticè. Hinc fallit Experientia Hippocratis, scribentis, quod mulieres quibus die critico mentes eruperant, omnes periculo morbi defunctæ sint, & quod nullam ex his, quibus rectè id contigit, mortuam videtit.*

§. 20. *Hæmorrhoidum fluxus limites non excedens, in quocunque morbo beneficium est Naturæ.*

§. 21. *Sputum æquale, non fœtidum & quod sine magno dolore & labore rejicitur in morbis pectoris albo calculo dignum.*

§. 22. *Sputatio frequens in Variolis, & morbo ungarico nunquam à me quidem visa fuit mala.*

§. 23. *Omnes abscessus decretorii boni sunt.*

§. 24. *Tubercula ad aures cum dolore perniciem minantur. Hippocrat.*

CAPUT VIII.

De

Signis Prognosticis in specie, quæ ex qualitatuum corporis mutatione petuntur.

§. 1.

Habitum corporis in morbo magno planè nihil mutari malum. Hippocrat.

H 1

§. 2

§. 2. In acutis abdominis tumor sæpius lethale signum est.

§. 3. Color flavus vel citrinus cutis in acutis exitiosus est.

§. 4. Oculis Lucem fugere, illachrymare, aut perverti, atque ex his alterum minorem esse, perniciem denunciat, Hippocrat.

§. 5. Lingua tremula instabilem mentem denotat. Hippocrat.

§. 6. Malum est, si lingua sicca, nigra, dura, scissa & scabra sit in acutis.

§. 7. Fauces exulcerata cum febre difficiles sunt. Hippocrat. Et in acutis morbis faucium dolores sine tumore perniciosi. In dysenteria semper exitium prædicat linguæ tumor cum difficultate deglutendi.

§. 8. Si Hypochondria in infantibus

febricitantibus distendantur & dura sint, malum est.

§. 9. Lethale est, si in acutis externa algeant & interna urantur. Hippocrat.

§. 10. Caput pedes & manus frigidas esse, ventre & lateribus calentibus, mali morbi signum est. Hippocrat.

§. 11. Digni ac ungues, si fiant lividi cum corporis gravitate, in propinquo mors est. Hippocrat. Indicatur enim fluida in motu & mixtione esse perversa.

§. 12. Facies coloratior ex sanguinis restagnatione pessimum in acutis exhibet signum.

§. 13. Agmen Claudie Facies Hippocratica dicta, nasus acutus, oculi cavi, tempora adstricta, aures frigida. Quod si æger nec audiat, nec videat, in propinquo mors est.

CAPUT IX

De

Crisi & diebus Criticis.

§. 1.

OMnes morbi sive ad salutem fuerint sive ad mortem, sex modis terminantur. Vel enim citò sua tempora percurrunt, & vel subito jugulant ægrum; aut subito solvuntur, & ope Naturæ & remediorum abiguntur. Secundò mutantur, vel in melius; vel etiam in pejus. 3. Vel pedetentim fit solutio ad salutem, qui terminationis modus solutio simpliciter vocatur. Vel lento gradu tendunt ad mortem, quod mortis genus marasmus vel mors lenta appellatur.

§. 2. Subiectum criseos sunt febres acuta, hæc enim subito vel ad salutem vel ad mortem terminantur, atque si sui sint juris definitis temporibus moveri solent. Verum! aliquod tamen hic notare licet discrimen, quod videlicet hoc nostro tempore tumultuariæ ejusmodi perturbationes & ancipitis eventus mutationes rarius apud nos contingant, tum ob climatis diversitatem, tum quod ipsis febribus laxatis benignioribus & clysteribus pabulum maturè subtrahamus, & fer-

mon-

menta peregrina præcipitantibus & absorbentibus subigamus, cum Veteres hæc omnia tempore comiserint, cuius sive injuriâ sive beneficio ægri subito extinguebantur aut sanabantur.

§. 3. Describitur autem *Crisis*, quod sit subita aliqua vel ad mortem, vel ad salutem, cum insigni corporis perturbatione mutatio, ab omni motus & fermentationis in fluidis auctore instituta.

§. 4. Ut in difficillimâ hac doctrina, quæ tot retrò annis Medicorum fatigavit ingenia, firmo incedamus gressu, nec à veritatis semita aberremus, observari velim, corpus nostrum ex meris canaliculis, suis liquoribus refertis, componi, ita ut ubi arteriæ finiuntur, ibi appositæ sint glandulæ, sive alius generis vasculosus contextus, prout id in cerebro, naribus, palato, ventriculo, intestinis, hepate, & renibus, imò in totius corporis ambitu manifeste ostendi potest; quo ipso palam fit, quod in mixtionis sanguinis turbatione humores heterogenei prævia insigni illâ lactâ, inter *consuetum* & *insuetum atherem* initâ, ad confinia illa & glandulas faciliè propelli & protrudi possint, quæ irritatæ & vellicatæ eos qua data via emittunt, unde insolita aliqua in universa œconomia animali sit ad salutem mutatio, si nempe cœtera fuerint patia. Sin autem *consuetus ather* in opere suo deficiat, atque fermentescibiles illos humores foras protrudere nesciat, motus ille sanguinis progressivus tandem sufflamatur, & subita aliqua ad mortem fit mutatio.

§. 5. Succumbit autem *consuetus ather*, quando *insuetus* contrariâ sub determinatione fluida permeat, earundemque particularum ordinem planè inver-

tit, ut ipsa præternaturalia naturalibus commixta maneat, in quo statu sanguinem ceu mustum turbidum, aut vinum fulmine tactû, aut lac tonitruali sub tempestate accescencia corruptum, concipimus. Accedit, quod ob secessionem istam particularum contumacissimæ in vasculoso contextu & glandulosi partibus ortæ sint obstructions, quæ illam sanguinis à scoriis fermentescibilibus depurationem remorantur, quò ipsò naturalis fermentatio obruitur, & in devastatâ œconomia animali in *sucto atheri* imperii fauces traduntur.

§. 6. *Causa* itaque efficiens & proxima criseos salutaris est *Natura* sive *ather* consuetus, quò motum & figuram particularum sanguinem constituentium unâ cum solidarum partium fabricâ & texturâ referimus. Solus enim *ather consuetus*, & à prima infantia sanguinem permeare solitus, est *morborum medicatrix*, cui merito primas hæc in negotio tribuimus. Solus hic est, qui crises molitur, dum humores coquit, secernit & excernit. Hic est, qui cum *insistit*, per contagium, aut alia improporcionata corpuscula advenit, pugnam inicit, qualem in butyro antimoni ex spiritus nitri affusione, aut in oleo tartari à spiritus vitrioli instillatione, observamus, atque de regimine contendit, id quod cum magnâ quadam totius corporis perturbatione fieri solet. Quod si *pergrinus ather consuetus* expellat, omnia fluida aliâ induunt faciem, natura succumbit; hoc est naturalis motus figura magnitudo & situs particularum destruuntur, sicque ex corpore vivente fit cadaver.

§. 7. Quibus evincitur, nos per **NATURAM**, obscurum illum & famosum

sum terminum, nec mentem, nec principium quoddam internum motus, nec imaginatum illud vinculum mentis cum corpore, intelligere, cum neutrum ex his hoc defungi possit officio. Quod enim animam rationalem attinet, cum illa tantò non polleat robore, ut vel levissimi alicujus humoris restagnationem impedire, aut illum foràs eliminare possit, nemo, opinor erit, qui stupendos hos effectus ipsi in acceptis ferat. Sin verò quis inexplicabile quoddam Principium internum supponere, illique hoc in negotio litare velit, id quidem per me licebit, oportet tamen, ut illud verbis ita exprimat, quòd à me & ab aliis concipi possit. Multò minus induci possum, ut credam, spiritum vitalem Naturæ vicem supplere; falsum enim est, quod ille animam corpori vinciat, cum æquè corpus aliquod sit, quam alia aliqua pars solida, nec in hoc prærogativam aliquam obtinere possit: Non jam dicam, quod plerumq; eum concipiunt tanquam Ens mediæ naturæ, hoc est, qui ad naturam spiritus Methaphysici propius accedat, quam pars aliqua solida; sicque fortè *Pegaso*, vel *serenibus Poetarum* haud absimilis foret.

§. 8. *Causa materialis* est humor malignus, sive salia acria & corrosiva, quæ irritando glandulas sui excretionem vel translationem promovent.

§. 9. *Causa externa* est influxus lunaris, lunæ cum aliis planetis conjunctio vel oppositio, non excludo tamen solem, qui pressione sua & agitatione secretionem & excretionem promovet: dum è contrà luna alius motus & figuræ particulas transmittendo ipsam crisin variè modificare potest.

§. 10. Neque tantoperè mirari debemus, si excitatione, ab acri aliquo humore factâ, tantas in œconomia animali videamus excitari turbas: quippe debemus cum *Dn. Boyle* corpus humanum ut machinam quandâ, incredibili arte fabricatam spectare, cujus partes dissitæ unâ etiam affectâ in consensum facillè trahuntur. Sicuti enim chalybis elaterium, à sclopeto avulsam, manibus contrectamus, nec insoliti quid aut magni inde meruimus: verum ubi cum aliis partibus, quæ ad bombardæ le pertinent, aptatur, si id vel digito moveris, subitus statim ignis tuos perstringet oculos, & ingens tonitus aures tuas percellat, & emissus globus magno cum impetu erumpet; ita eadem ferè ratione si partes corporis non separatim, sed ut simul aliæ aliis aptatæ & connexæ sunt, inspiciantur, non poterunt nè maximam inter se habere consensionem. Profectò si lucidi corporis aspectus sternutationem, quâ totum etiam corpus concutitur, efficit: si illi, qui ex editiori loco terram intuentur, vix apud se sunt, sed velut vertigine correpti nutant: si agitatis maris aspectus vomitum ciet; si titillatio totum corpus tam vehementer exagitat: si hystericas mulieres vel suavissimi odores conturbant: si perturbationes animas tantas in nostris corporibus edunt strages; si pavor repentinus epilepsiam & paralytin inducere potest: quis quæto dubitabit? quod humores maligni, sive salia illa acria & corrosiva, glandulosum corporis nostri contextum ad excretionem irritare possint, quibus foràs eliminatis tota massa sanguinea priori reddatur nitenti.

§. 11. *Crisis* est vel perfecta, vel imperfecta. Perfecta, quæ scilicet morbum omninè

minò iudicat, est vel *Salutaris*: Vel *lethalis*. *Salutaris* fit, postquam signa coctionis apparuerunt, & consuetus æther jam de peregrino triumphum agit. *Deinde* die critico. 3. Cum tali excretionem, vel etiam materiæ morbificæ translatione, quæ ægrotantis constitutioni & morbi indoli conveniant. (4.) Sine periculosis symptomatis, ne Dæmonem per Beelzebub ejiciamus. Imperfectiorum duplex est, vel ad *melius*: Vel ad *deterius*. Ad *melius*, si æger post talem subitam mutationem morbum alacrius ferat. Ad *deterius*, si contrarium contingat.

§. 12. Fundamentum harum differentiarum consistit in robore vel imbecillitate ætheris consueti: in sanguinis visciditate, & salum combinatione: in tubulorum obstructione, & pororum diversitate.

§. 13. Fit *crisis* vel per *manifestam aliquam excretionem*, quando salia illa maligna per vias publicas excernuntur, Vel per *metastasin & transpositionem*, quando ad partem aliquam solidam, sive internam, sive externam, transferuntur, ibidemque deienta tumorem constituunt; qui ad *melius* erit, si in parte ignobiliori hereat, nec citò dispareat; *lethalis* autem, vel ad *pejus*, si locus sit nobilior & cordi vicinior.

§. 14. Dies illi, in quibus ejusmodi mutationes contingunt, vocantur *dies critici* & *septenario circuitu* definiuntur, quales sunt 7. 14. 21. 28. 34. 40. His adduntur *indicantes*, qui futuram illis in diebus *crisis* indicant, & *quaternario circuitu* definiuntur, sunt quæ 4. 11. 17. 24. Sunt præter hos alii, quæ *provocatorios* vocant, in

quibus vel ob *insueti ætheris* copiam, vel ob errores in victus vel remèdiorum regimine commissos, in tempestivæ excretionem instituuntur, quales in variolis maximâ cum ægrotantium clade contingere solent. Dies *vacui*, in quibus nunquam salutes fiunt *crises*, sunt 6. 8. 10. 12. 16. 18.

§. 14. Sunt tamen multi, qui quibusvis diebus *crises* fieri posse statuunt, de quo *Comes de Flisco L. de Fato*. Prætertim cum videamus, liquores fermentantes nunc citius nunc tardius motuum suorum periodos absolvere, nec determinatis semper diebus ad depurationis statum pervenire: quidni ergò sanguis pro diversitate temporum anni, solis & lunæ situs & motus, ut & corporis & humoris maligni conditione, nunc citius nunc tardius tutationis suæ tempora absolvet, & debitæ mixtionis restituetur?

§. 16. Attendendum autem potissimum ad *signa coctionis*, in urina & sputo apparentia. *Salutaris* enim & *perfecta crisis* nunquam ante statum accidit, hinc si primo statim die *signa coctionis* apparuerint, die *quarto* speranda est *crisis*: si *quarto die* ejusmodi signa observentur, morbus *nono aut undecimo die* terminabitur. Cognoscimus autem instantem *crisis* ex insolitâ novitate, novisque productis, qualia sunt inquietudo, anxietas &c. Nam quibus *crisis* fit, his *nox* (vel *dies*) *gravis ante accessionem*.

§. 17. Deinde perpendenda sunt *signa*, quæ *modum criseos*, an videlicet per *abscissum*, an per *excretionem* & per quam *viam* hæc futura sit, indicant. Ubi morbi indoles, ægri natura, ætas, regio, victus antecedens, sanguinis motus & orgasmus aliaque consideranda veniunt.

§. 18.

§. 18. Quamvis enim his nostris in
 otis *crises perfecta salutare* rariùs con-
 tingant, dum è contrà *lethales perfecta*,
 quales in febris malignis, hoc tempore
 Epidemicè grassantibus, sunt sudores, tu-
 mor faciei, ejusdemque rubor, diarrhœa,
 maculæ & ex *anthemata*, frequentius ob-

servantur; negari tamen nequit, & apud
 nos *salutares* subinde *crises* per Hæ-
 morrhagias, diarrhœam, sudorem, aut sa-
 livationem in febris malignis & vario-
 lis fieri, ut vel propter hæc, quæ de *crisi*
 scriptum est, digna sint, quæ à Tyronibus
 attentè legantur & relegantur.

FINIS Libri Tertii.

INSTI.